

MERRÂKÜŞÎ,

Abdülvâhid b. Ali

(bk. ABDÜLVÂHİD el-MERRÂKÜŞÎ).

MERRÂKÜŞÎ, Hasan b. Ali

(الحسن بن علي المرākūshī)

Ebû Ali el-Hasen

b. Ali b. Ömer el-Merrâküşî
(ö. 680/1281'den sonra)

Astronomi âlimi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Adı Ebû'l-Hasan Ali b. Hasan şeklinde de kaydedilir. Nisbesinden Merakeş'te doğduğu veya yetiştiği anlaşılmaktadır. Kahire'de bulunduğu ve burada astronomiye dair çalışmalar yaptığı bilinir. *Câmi'u'l-mebâdi' ve'l-gâyât fi 'ilmi'l-mikât* adlı eserinde yer alan 680 (1281) yılına ait güneş ve yıldızlarla ilgili tablolar onun bu tarihte hayatta olduğunu göstermektedir. Bu sebeple bazı modern kaynakların ölüm tarihi olarak verdiği 660 (1262) yılı (meselâ bk. Brockelmann, *GAL*, I, 625) doğru değildir.

Matematik, coğrafya, tıp ve astronomiyle uğraşan Merrâküşî astronomi alanındaki üstün başarılarıyla tanınmıştır. *Câmi'u'l-mebâdi'* incelendiğinde onun kendinden önceki ilmi birikime hakkıyla vâkıf olduğu anlaşılmakta ve Batlamyus, Hârizmî, Fergânî, Bettânî, Ebû'l-Vefâ el-Bûzcânî, Bîrûnî, Zerkâlî, Câbir b. Eflah gibi bilginlerin matematik ve astronomiye dair çalışmalarından yararlandığı ve onlardan çeşitli nakillerde bulunduğu görülmektedir. Merrâküşî'yi asıl başarılı kılan husus, astronomiye dair problemlerin çözümünde kullandığı ve geliştirdiği yöntemler, bu sahaya ilgili kendi gözlemleri ve hesaplama sonuçları ile çeşitli gözlem aletlerinin düzenlenmesine ve kullanımına dair verdiği önemli bilgilerdir. Onun özellikle gözlem aletlerinin tarihi konusunda en değerli kaynak olma vasfını taşıyan *Câmi'u'l-mebâdi'* adlı eseri için Kâtib Çelebi "bu sahada yazılanların en büyüğü" ifadesini kullanmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, I, 572). Kitap hisâbiyyât, gözlem aletleri, bunların kullanımı ve astronomiyle ilgili ortaya atılmış çeşitli meselelere verilen cevaplar olmak üzere dört bölümden (fen) meydana gelmiştir. Bu alanda çalışma yapacak öğrencilerin de göz önünde bulundurularak hazırlandığı anlaşılan eserin girişinde müellif telif ama-

cını yaygınlaşmış birtakım yanlış görüşlerin ıslahı, uzun bir şekilde ele alınan konuların ihtisarı, eksik kalan kısımların tamamlanması ve bunların yanında kendisinin ulaştığı sonuçların ortaya konulması şeklinde ifade etmektedir.

Resûlîler döneminin Yemen'i, Memlükler devrinin Mısır ve Suriye'si ile Osmanlı dünyasındaki İslâm astronomisinde çok etkili olan *Câmi'u'l-mebâdi'*nin günümüze ulaşmış pek çok nüshası vardır; bunlardan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'ndeki nüsha (III. Ahmed, nr. 3343) Fuat Sezgin tarafından tıpkıbasımı yapılarak neşredilmiştir (I-II, Frankfurt 1984). XIX. yüzyılın başında şarkiyatçıların ilgisini çeken kitabı Jean-Jacques Sédillot Fransızca'ya çevirmeye başlamış, fakat ömrü çalışmasını bitirmeye yetmemiştir. Ardından oğlu Louis-Amelie Sédillot tercümeyi tamamlayarak *Traité des instruments astronomiques des arabes* adıyla iki cilt halinde yayımlanmış (Paris 1834-1835; tıpkıbasım Fuat Sezgin, Frankfurt 1984), ayrıca eser üzerine *Mémoire sur les instruments astronomiques des arabes* başlığını taşıyan bir de geniş çalışma gerçekleştirmiş (Paris 1844; tıpkıbasım Fuat Sezgin, *Islamic Mathematics and Astronomy* serisi içinde, c. XLII, Frankfurt 1998).

Merrâküşî'nin günümüze ulaşan diğer bir eserinin de Union State National Library of Medicine'de (Bethesda/Maryland) kayıtlı bulunan (HMD Collection, A 85, vr. 52^b-72^b) *'Âlâmâtü's-sa'âde fi'l-ağziyeti'l-mu'tâde* adlı çalışma olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir nüshası bilinmeyen kitapta yazarın adı Ebû'l-Hasen Ali b. Hasan el-Merrâküşî şeklinde kaydedilmiştir (vr. 52^b, str. 3). Manzum tarzda kaleme

alınmış olan eser diyet ve yiyeceklerin sağlığa ilişkisi konusundadır.

Fuat Sezgin, *Câmi'u'l-mebâdi'* neşrinin girişinde Merrâküşî'nin eserlerine, yazma nüshaları bugüne ulaşan *el-Muhtaşar fi keyfiyeti'l-'amel bi'l-vechi'l-ceybî min vecheyi rub'i'd-düstûr* (Ankara İsmail Saib Ktp., nr. 5111), *Risâle fi'l-'amel bi's-şafihati'z-Zerkâliyye* (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 874, vr. 59-64) ve *Risâle fi keyfiyeti'l-'amel bi'l-küre* (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 3643, vr. 113-135) adlı üç çalışma daha eklemek üzere de son ikisinin yazmaları incelenince bunların *Câmi'u'l-mebâdi'*den derlenen parçalar olduğu anlaşılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

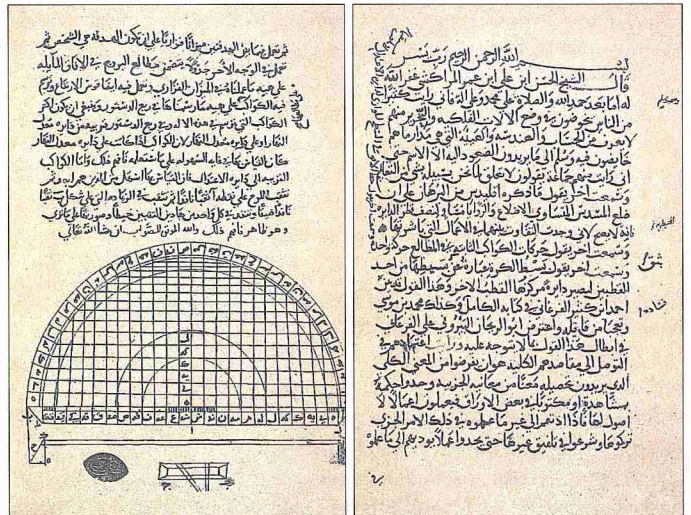
Hasan b. Ali el-Merrâküşî, *Câmi'u'l-mebâdi' ve'l-gâyât fi 'ilmi'l-mikât*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 838, vr. 1^b; a.e. (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1405/1984, neşreden giriş; *Keşfü'z-zunûn*, I, 572; Suter, *Die Mathematiker*, s. 144-145; Brockelmann, *GAL*, I, 625; *Suppl.*, I, 866; Sartón, *Introduction*, II/2, s. 621-622; Sezgin, *GAS*, VI, 4, 268; M. Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 308-309; Muhammed es-Süveysî, "Mebâdi'ü'l-Hasan b. 'Alî el-Merrâküşî el-'ilmiyye ve'l-mukârane beyne netâ'icîhi ve netâ'ici'l-Bettânî", *Ebhâsü'l-mü'temeri's-senevi'et-et-tâsi' li-târîhi'l-ülûm 'inde'l-Arab*, Halep 1988, s. 49-58; a.mlf., "Min 'Âlâmi'l-felek fi'l-Mağrib: İbnü'l-Bennâ ve'l-Hasan el-Merrâküşî", *Muḥâdarâtü mü'temeri's-şu'fi ve lbnî'n-Nefis* (nşr. Abdurrahîm Bedr), Dimaşq 1991, s. 243-258; a.mlf., "Takdîm ve tahlîl li-kitâbi Câmi'i'l-mebâdi' ve'l-gâyât", *MMMA* (Küveyt), XXVI/1 (1982), s. 63-71; D. A. King, "al-Marrākūshī", *EJ* (İng.), VI, 598.

ÖMER MAHİR ALPER

MERRÂKÜŞÎ, İbn Abdülmelik

(bk. İBN ABDÜLMELİK).

Hasan b. Ali el-Merrâküşî'nin *Câmi'u'l-mebâdi' ve'l-gâyât* adlı eserinin ilk sayfası ile şekilli bir sayfası (TSMK, III. Ahmed, nr. 3343, vr. 1^a, 189^a)